

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.543.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/50>

НЕОБХІДНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

NECESSARY CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE INVESTMENT IN UKRAINE

Булгак С.С., студентка IV курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Луценко А.П.,
студентка IV курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Хайрулліна Д.І., студентка IV курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню факторів, що негативно впливають на інвестиційну привабливість української економіки. У роботі здійснено спробу визначити пріоритетні напрями вдосконалення державної інвестиційної політики. У зв'язку з розвитком ринкових відносин в Україні, дедалі більшої актуальності набуває проблема створення умов задля залучення інвестицій у вітчизняний бізнес, зокрема в інноваційну діяльність.

Предмет дослідження зумовлений наявністю прогалин у вітчизняному законодавстві з приводу провадження інноваційної підприємницької діяльності, а також щодо порядку здійснення інвестицій, що своєю чергою є перешкодою для залучення коштів у бізнес, що розвивається. У статті висвітлено численні чинники, які перешкоджають утворенню в нашій державі сприятливого інвестиційного клімату, серед них зокрема, спираючись на досліджені нормативно-правові акти та положення наукової доктрини, ми виокремлюємо такі: нечіткість формулювань, наданих в Законах України «Про інноваційну діяльність» та «Про інвестиційну діяльність»; відсутність послідовної державної політики щодо підвищення інвестиційного потенціалу, яка б урахувала поточний рівень розвиненості ринкової економіки в Україні; незадовільний рівень інвестиційної безпеки, що змушує інвесторів досить обачно ставитися до можливості вкладення коштів в вітчизняний бізнес.

Значну увагу приділено аналізу досвіду зарубіжних країн у сфері підтримки та заохочення інвестиційної діяльності, що дало змогу зробити висновки про найбільш прийнятний для української економіки варіант інвестиційної політики: враховуючи той факт, що ринкова економіка в Україні все ще розвивається, інвестиційна діяльність потребує від держави спеціальних заходів щодо її підтримки та заохочення.

У результаті проведеного дослідження вдалося з'ясувати, що з метою гарантування інвестиційної складової економічної безпеки державну політику слід зосередити на розробці способів поєднання публічних та приватних інтересів; створення взаємовигідних умов інвестування як для інвесторів, так і для держави; розстановка пріоритетів у сфері інвестування.

Ключові слова: інноваційне інвестування, інноваційна безпека, інновації, інвестиції, інвестиційна політика.

The article is devoted to the study of factors that negatively affect the investment attractiveness of the Ukrainian economy. The authors made an attempt to identify priority areas for improving public investment policy. In connection with the development of market relations in Ukraine, the problem of creating conditions for attracting investment in domestic business, in particular in innovation, is becoming increasingly important.

The chosen subject of the study is due to the presence of gaps in Ukrainian legislation regarding the conduct of innovative business activities, as well as the procedure for investment, which in turn is an obstacle to raising funds in developing businesses. In the article authors covered numerous factors that prevent the formation of a favorable investment climate in our country, among them, in particular, based on the studied regulations and provisions of scientific doctrine, we highlight the following: vagueness of wording provided in the Laws of Ukraine "On Innovation" and "On investment activity"; lack of a consistent state policy to increase investment potential, which would take into account the current level of development of the market economy in Ukraine; unsatisfactory level of investment security, which forces investors to be quite careful about the possibility of investing in Ukrainian business.

The authors paid attention to the analysis of the experience of foreign countries in supporting and encouraging investment activities, which allowed us to draw conclusions about the most acceptable option for the Ukrainian economy investment policy: given the fact that the market economy in Ukraine is still developing, investment activities require special measures, its support and encouragement.

In the course of the study, the authors came to the conclusion that in order to ensure the investment component of economic security, public policy should focus on developing ways to combine public and private interests; creating mutually beneficial investment conditions for both investors and the state; setting priorities in the field of investment.

Key words: innovative investment, innovative security, innovations, investments, investment policy.

Економічне зростання в умовах сьогодення є одним із пріоритетних завдань кожної держави. І задля цього в багатьох розвинених країнах використовується інноваційне інвестування, зміст та ефективність якого зумовлені значними інноваційно-інвестиційними напрямками, які необхідні для економічного та ринкового обороту. Орієнтованість зокрема України на інноваційний розвиток економіки зумовлює зростання значення інноваційної діяль-

ності як однієї з економіко-правових форм інвестиційної діяльності.

Сьогодні в національному законодавстві відсутнє чітке закріплення самого визначення інноваційного інвестування. Національне інвестиційне законодавство потребує більшого вдосконалення, адже сучасні потреби більшості громадян та країни загалом постійно змінюються. Досягнення цієї мети можливе лише за умови стабільного тісного контакту й під-

ної співпраці між законодавцем та інвесторами [1, с. 120]. Для того, щоб інноваційне інвестування справді здійснювалося, в державі має бути баланс між публічними інтересами, якими є головні цілі держави для підвищення економічної ефективності, та приватними інтересами, які, відповідно, виникають в учасників такого інвестування, а саме збільшення їх прибутку від реалізації певних товарів та послуг.

Законодавча база розділяє між собою інноваційну та інвестиційну діяльність. Так, у статті 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» визначено: «Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій» [2]. Розглядаючи зміст самих інвестицій, ми вбачаємо, що вони є джерелами також й інноваційної діяльності, що свідчить про наявність взаємозв'язку між інноваційною та інвестиційною діяльністю. Так, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», «інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [3].

Головною ознакою інноваційного інвестування, як випливає із самого поняття і на що слушно звертає увагу О.М. Вінник, є інновації, тому важливо також чітко визначитися з тим, якого смислового навантаження ми надаємо цій категорії [4, с. 128]. Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [3]. Тобто, вектор інноваційного інвестування направлений на матеріально-грошову підтримку впровадження новітніх розробок у зазначених вище сферах. Така діяльність є очевидно взаємовигідною, оскільки розробникам інновацій надає належне фінансування для ефективного провадження їхньої діяльності, тоді як вигода для інвесторів полягатиме в отриманні доходу від своєї інвестиційної діяльності.

Як і будь-яка діяльність суб'єкта підприємства, інноваційне інвестування так само може бути комерційним та некомерційним, залежно від своєї мети. Комерційним є інноваційне інвестування, що спрямоване на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Некомерційне ж, навпаки, здійснюється без головної мети отримання прибутку, яка може бути лише другорядною, натомість головна ціль зосереджена на виконанні довгострокових науково-технічних програм із тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво й інші сфери суспільного життя [3].

Нагальною проблемою, що особливо гостро постала перед Україною у зв'язку зі здобуттям незалежності та подальшої трансформації економіки з командно-адміністративної на ринкову, яка триває вже протягом тридцяти років, є низький інвестиційний потенціал, що своєю чергою має негативний вплив на інвестиційну безпеку держави загалом. Причини незадовільного рівня останньої відносно потреб вітчизняної економіки В.В. Кудрявцева вбачає у таких факторах: невідповідність наявних можливостей формування інвестиційних ресурсів та їхнього ефективного використання потребам потенційних інвесторів, затягування з реалізацією інвестиційних проектів на старті реформ і неритмічне інвестування протягом реформ, фактивні фінансові інвестиції, що мають на меті перерозподіл власності, що не приводить надалі до створення нових активів, нехтування необхідністю створення цивілізованої інвестиційної інфраструктури [5, с. 14]. Тому з огляду на розмитість формулювань понять та відсутність конкретних стратегій діяльності стосовно інновацій та інвестицій у чинному законодавстві, виникає необхідність у планомірній розробці дієвих способів підвищення інвестиційної

привабливості української економіки в інноваційному секторі та впровадження механізмів реального й ефективного функціонування інвестиційних відносин.

Аби зрозуміти, чого саме не вистачає вітчизняній інноваційній політиці для задоволення реальних потреб щодо інвестування в однойменну діяльність, ми проаналізували, яким чином аналогічні потреби були задоволені в розвинених зарубіжних країнах. В.І. Гевко виокремлює чотири варіанти інноваційної політики: технологічний поштовх, ринково орієнтована політика, соціально орієнтована політика, зміни економічної структури господарського механізму. Сутність політики технологічного поштовху, яка головним чином націлена на підтримку прямих форм державної участі в регулюванні інноваційних процесів, полягає у першочерговому визначенні пріоритетних напрямів інноваційного розвитку, а також розвитку науки і техніки. Вона передбачає здійснення значних за розміром капіталовкладень безпосередньо у довгострокові інноваційні проекти. Її ефективне функціонування неможливе без інформаційної підтримки державою суб'єктів інвестування на всіх етапах. Перед політикою ринкової орієнтації, де напрями розвитку науки і техніки детермінують ринкові механізми, стоять завдання щодо обмеження втручання держави у стимулювання фундаментальних досліджень та здійснення розподілу ресурсів через реалізацію ринкових механізмів. У рамках цієї політики прямі форми регулювання зводяться до мінімуму, а вектор державної діяльності переводиться на створення сприятливого клімату та розвиток інформаційного середовища, короткострокові й інноваційні проекти. Така стратегія ефективно показує себе в державах з розвинутою ринковою економікою, таких як США, Німеччина, Японія, однак очевидно, що Україна на нинішньому етапі не готова до повністю самоврядного ринку, адже недостатньо розвинена культура підприємництва все ж таки потребує заохочень та підтримки з боку держави. Політика соціальної орієнтації, як випливає із самої назви, спрямована на соціальне регулювання наслідків науково-технічного прогресу та має на меті досягнення соціально-політичного консенсусу завдяки залученню громадськості. У її межах відбувається погодження інтересів суспільства та держави, а повноцінний економічний розвиток держави забезпечується завдяки пропорційному поєднанню державної політики з іншими типами регулювання. Для змін економічної структури господарського механізму характерна пріоритетність і вплив новітніх технологій на розв'язання проблем соціально-економічного характеру, зміни галузевої структури задля здійснення основного завдання: поліпшення рівня життя населення, співпраці суб'єктів підприємництва тощо [6, с. 138–139]. Найбільш прийнятним типом державної інноваційної політики для України сьогодні, на наш погляд, є успішно апробована та опрацьована в США, Великобританії та Франції політика технологічного поштовху, адже першочерговим кроком у створенні сприятливого інвестиційного середовища в країні, що розвивається, є забезпечення належних умов для інноваційної діяльності суб'єктів підприємства, а також інформування всіх учасників інвестиційних відносин про можливості реалізації їхнього інтересу.

Тобто, інноваційна політика в Україні також має містити в собі основні завдання, які мають встановити державні органи: механізми реалізації такої політики, принципи її здійснення й обов'язкову мету. Майбутній інноваційний стрибок у розвитку України можливий за допомогою ефективного використання потенціалу людського капіталу й необхідного посилення інноваційної спроможності. Розвиток інноваційної конкурентоспроможності України оцінюється світовими індексами, серед яких Глобальний індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму в Давосі, Індекс економіки знань Світового банку та Загальний інноваційний індекс, що оцінюється компанією EuroINNO за підтримки Єврокомісії. Наша держава, хоч і входить до рейтингу за цими індексами, проте все ж має як сильні сторони інноваційності (патентна активність, охоплення населення вищою освітою, технологічні можливості), так

і слабкі (рівень ефективності економічного розвитку та рівень інтенсивності наукових позицій), через які, власне, й варто повністю узгодити державну інноваційну стратегію та політику.

Важливим в інвестиційній політиці є наявність усвідомлення того, що не всі інвестиції корисні. З часом відбулося розмежування інвестицій на конструктивні й корозійні. Конструктивні інвестиції створюють приватні компанії з метою отримання прибутку, натомість корозійні є політичними, які роблять державні чи провладні компанії для досягнення некомерційних цілей. Дуже часто саме такі інвестиції використовуються у веденні так званої гібридної війни. Наприклад, неприємна ситуація в Україні, пов'язана з такими інвестиціями, вже траплялася, так китайські інвестори намагалися купити «Мотор Січ» – запорізького виробника реактивних двигунів. Це де-факто оборонне підприємство, яке, єдине з інших аналогічних, стало приватним. Можлива угода не сподобалася США та Японії, які побоювалися, щоб авторитарна країна не отримала військової технології. Українська влада затягнула процес, тому результат (де-факто націоналізація активу) не сподобався нікому [7].

Тому у світі для вирішення таких ситуацій було встановлено скринінг прямих іноземних інвестицій (далі – ПІІ), який активно впроваджується в багатьох розвинених державах. Україна також намагалася у 2020 р. запровадити таку систему, навіть був розроблений проект, створений Мінекономіки та у 2021 р. поданий до парламенту. Але він був неоднозначно сприйнятий профільним комітетом, через що взагалі був знятий з розгляду, хоча обіцянка запровадити такий механізм була згадана в спільній заяві президента України та президента США. Як згодом було встановлено, цей проект містив безліч недоліків, таких як: відсутність багатьох деталей, нечітко встановлений контроль за цією програмою, невизначеність напрямків, що підпадатимуть під скринінг ПІІ. З огляду на це було встановлено, що Україна ще не готова до впровадження скринінгу ПІІ, оскільки в державі ще існує безліч проблем з реформами та підвищенням рівня довіри до влади.

Однією з засад подальшого розвитку інвестиційної діяльності в Україні є інвестиційна безпека. У національному законодавстві відсутній термін інвестиційної безпеки, що призводить до неоднозначного трактування цього поняття науковцями. У працях Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України зазначено, що «під інвестиційною безпекою слід розуміти такий рівень інвестування економіки, який забезпечував би її розширене відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння» [8, с. 14].

І хоч єдиного поняття інвестиційної діяльності не сформовано, наукова спільнота одногласно зазначає, що розвиток інвестиційної безпеки є одним із шляхів подолання економічної кризи. В.В. Кудрявцева стверджує, що інвестиційна безпека – це складова економічної безпеки, що створює передумови для найкращого використання соціально-економічних відносин у розвитку і науково-технічному відновленні продуктивних сил суспільства через активну інвестиційну діяльність [5, с. 14].

Основними загрозами інвестиційної безпеки є такі: недостатнє використання можливостей виходу українських компаній на міжнародні ринки капіталу; невідповідність інвестування економіки України потребам структурної перебудови; монополізація іноземним капіталом стратегічних галузей економіки України через приватизацію стратегічних підприємств; регіональні та галузеві диспропорції у надходженні інвестицій, інвестування галузі виробництва, які належать до четвертого (автомобілебудування, переробка нафти тощо), третього (електротехнічне та важке машинобудування і так далі) та другого (чорна металургія, вугільна промисловість тощо) технологічних укладів, а не на підтримку високотехнологічних галузей, наукомісткого виробництва [9, с. 203].

Саме тому існує нагальна необхідність у врегулюванні державою інвестиційної складової економічної безпеки. До основних завдань держави в сфері інвестиційної безпеки можна уналежити:

- розробку та нормативне закріплення вихідних понять у сфері інвестиційної безпеки;
- визначення пріоритетних галузей для спрямування інвестицій (максимальне скорочення вкладень на підтримку безперспективних та малорентабельних виробництв, першочергове інвестування у виробництво товарів народного споживання тощо);
- перехід від адміністративних методів управління інвестиційною діяльністю до ринкових методів через податки;
- створення таких умов для інвестиційної діяльності, які будуть обопільно вигідними як для інвестора, так і для держави;
- контроль за іноземними інвестиціями (створення відповідного органу, що здійснюватиме нагляд за іноземними інвестиціями, запровадження дозвільної системи залучення іноземних інвестицій у стратегічно важливі для економіки значення тощо).

Отже, державне регулювання інвестиційної безпеки включає способи, що забезпечать перелічене нижче: об'єднання державних і приватних інтересів; формування в економіці раціональних пропорцій між споживанням, нагромадженням та інвестуванням; сполучення прогнозування, індикативного регулювання і заходів державного впливу на інвестиційний ринок.

Таким чином, можливо зробити висновок про наявну сьогодні в Україні необхідність удосконалення інвестиційного середовища на рівні державної політики та оновлення застарілого з точки зору можливості практичного використання законодавства. Існує необхідність як у підтримці інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва за допомогою розробки ефективної державної економічної політики, так і в сприянні залученню інвестицій до названої сфери, що зокрема можливо завдяки врегулюванню інвестиційної складової державної безпеки. Використання досвіду розвинених країн допоможе виконати необхідні перетворення послідовно та підвищить передбачуваність настання бажаних наслідків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Врубельська К.М. Місце інноваційного інвестування в господарському праві України. *Економічна теорія та право*. 2017. № 1(28). С. 119–131.
2. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
4. Вінник О.М. Інвестиційне право : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : Прав. єдність, 2009. 616 с
5. Кудрявцева В.В. Інвестиційне законодавство України та національна інвестиційна безпека. *Право та інноваційне суспільство*. 2019. № 2. С. 13–19.
6. Гевко В.І. Інноваційна політика держави як чинник соціально-економічного розвитку. *Агроевіт*. 2020. № 10. С. 136–143.
7. Як застрахуватися від непрошених інвесторів. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/10/4/678316/>
8. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. А.І. Сухорукова. Київ : Національний ін-т проблем міжнародної безпеки, 2003. 64 с.
9. Токар В.В., Ткаленко С.А. Інвестиційна безпека в умовах фінансової глобалізації. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. №1(53). С. 197–205.